

УДК 378.14: 339.9
DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2019-3.10>

Тимошенко М.О.,
кандидат юридичних наук,
проректор Європейського університету
ORCID: 0000-0003-2584-5731

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

CHALLENGES OF THE USE OF GLOBAL EXPERIENCE IN THE LEGAL REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Стаття присвячена процесам, що відбуваються в закладах вищої освіти України, у зв'язку з використанням світового досвіду правового регулювання їхньої господарської діяльності. У контексті пошуку ефективних заходів упровадження світового досвіду у сфері надання освітніх послуг, що є пріоритетним напрямом організації державної політики в країні, виокремлено основні фактори, притаманні вітчизняній освітній сфері.

Окреслено тенденції вищої освіти у світовому співтоваристві, які застосовуються в розумінні поняття закладу вищої освіти, що традиційно використовується в організації вищої освіти в провідних країнах світового співтовариства. Визначено, що ефективне застосування процесів світового досвіду зарубіжних країн, освітня діяльність яких характеризується новітніми методами викладання, модернізацією та інноваційним забезпеченням, дасть можливість докорінної зміни якості надання освітніх послуг в Україні. Доведено, що саме використання економічно вигідних типів освіти для задоволення потреб ринку праці, забезпечення пропорційності, що зростає, кількості вступників без істотного збільшення урядових витрат на вищу освіту, розроблення навчальних програм, орієнтованих на викладання, що поєднане з дослідженнями прикладного характеру, здатне удосконалити й покращити вже наявний рівень професійної освіти. У ході дослідження виокремлено чинники, які позитивно впливають на формування єдиного інноваційного процесу, спрямованого на покращення господарської діяльності закладів вищої освіти. Причому встановлено, що імплементація та вдосконалення господарської діяльності має відбуватися водночас на державному та місцевому (регіональному) рівнях.

Зроблено висновок, що процесу правового регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти в обов'язковому порядку повинні бути властиві процеси надання якісних послуг у сфері освітньої діяльності, ефективна методика викладання й модернізація відповідно до нових технологій з урахуванням інноваційного забезпечення.

Ключові слова: *заклади вищої освіти, зарубіжні країни, інноваційне забезпечення, модернізація процесів, освітня діяльність, професійна освіта.*

The article is devoted to the processes occurring in higher education institutions of Ukraine in connection with the use of the world experience of legal regulation of their economic activity. In the context of the search for effective measures of implementation of world experience in the field of providing educational services, which is a priority direction of public policy organization in the country, the main factors inherent in the national educational sphere are highlighted.

The tendencies of higher education in the world community, which are used in understanding the concept of higher education institution, traditionally used in the organization of higher education in the leading countries of the world community, are outlined. It is determined that the effective application of the processes of world experience of foreign countries, whose educational activity is characterized by the latest teaching methods, modernization and innovative provision, will give the opportunity to radically change the quality of the provision of educational services in Ukraine. It is proved that the use of economically advantageous types of education to meet the needs of the labor market, ensuring the increasing proportionality of the number of entrants without significantly increasing government spending on higher education, the development of training programs focused on teaching, combined with applied research, able to improve and already improve level of professional education. In the course of the study, the factors that positively influence the formation of a unified innovation process, aimed at improving the economic activity of higher education institutions, were highlighted. Moreover, it is established that the implementation and improvement of economic activity should occur simultaneously at the state and local (regional) levels.

It is concluded that the process of legal regulation of economic activity of higher education institutions must necessarily be characterized by processes of providing quality services in the field of educational activities, effective teaching and modernization in accordance with new technologies, taking into account innovative provision.

Key words: *higher education institutions, foreign countries, innovation support, process modernization, educational activity, vocational education.*

Використання світового досвіду правового регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти є пріоритетним напрямом організації державної політики у сфері надання освітніх послуг. Для дослідження ефективності процесів застосування світового досвіду країн, освітня діяльність яких характеризується новітніми методами викладання, модернізації та інноваційного забезпечення конкурентних переваг закладів вищої освіти, спробуємо проаналізувати та виокремити пріоритетні напрями для застосування таких методів у вітчизняній освітній сфері.

Світовий досвід з організації освітніх процесів вивчало багато вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких на особливу увагу заслуговують праці О. Баєвої, Н. Боровської, О. Верхогляда, Р. Гуревича, Л. Карпинської, В. Ортинського, Н. Пазюра, Ю. Романовської, О. Романовського, С. Курбатова, В. Руснак, Е. Макгіннеса, Ду Яньянь та інших. Проте використання світового досвіду правового регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти, його застосування у вітчизняній освітній сфері залишено без належної уваги. Актуальність проведення аналізу процесів, що пов'язані з використанням світового досвіду, полягає в забезпеченні якості освітніх послуг, які надаються закладами вищої освіти в Україні.

Основною метою написання статті є вивчення світового досвіду правового регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти та запровадження такого в межах доцільності в Україні.

Тенденції вищої освіти у світовому співтоваристві сформували поняття «університет» як ЗВО (заклад вищої освіти), що відрізняється від визначення, яке традиційно використовується щодо континентального університету, – установа з інтенсивною співпрацею, узгодженістю між викладанням, навчанням та успіхами в ньому, де значна увага приділяється індивідуальним підходам до навчання.

Основними завданнями ЗВО зарубіжних країн визначено впровадження професійно орієнтованих та економічно вигідних типів освіти для задоволення потреб ринку праці; забезпечення пропорційності, що зростає, кількості вступників без істотного збільшення урядових витрат на вищу освіту; розроблення навчальних програм, орієнтованих на викладання, що поєднане з дослідженнями прикладного характеру; удосконалення та покращання вже наявної професійно орієнтованої освіти. Диверсифікація, що зростає, загалом вважається позитивним явищем для систем вищої освіти як усередині кожної країни, так і в міжнародному контексті.

Проте диверсифікація, що зростає, стикається з проблемами недостатньої прозорості структур кваліфікацій окремої країни й труднощами у взаємному визнанні кваліфікацій через

велику кількість різних рівнів і варіацій змісту цих кваліфікацій. Вирішення цих проблем спонукає до пошуку інших інструментів, які сприятимуть розумінню отриманої інформації про кваліфікації.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначені Конституцією України, законами України про освіту, Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України [1].

Як слушно зазначає В. Ортинський, аналіз процесів реформування освітніх систем у розвинених країнах засвідчує, що всі вони зумовлені необхідністю формулювання нової парадигми освіти. У зв'язку з інтеграційними процесами, створенням світового освітнього простору така парадигма в основі має бути актуальною й у загальних рисах спільною для всього світу [2].

Світ переживає революційні зміни в суспільстві, виробництві, в освіті. Реформи в галузі освіти стали центральним елементом поновлення економік країн світу: Китаю, США, Канади та інших. Гонка за першість у сфері освіти вимагає інвестицій. Рівень витрат на освіту значною мірою не лише визначає економічний потенціал країни, а й формує її конкурентні переваги на міжнародній арені.

Так, наприклад, американська модель передбачає певну автономію вищих навчальних закладів у вирішенні питань функціонування (як правило, незалежними фаховими асоціаціями). Тому цікавим є досвід у сфері вищої освіти в США, хоча назвати однозначно його суто державним навряд чи можна. Роль держави у сфері вищої освіти є незначною, тому цілком можна підтримати точку зору науковців щодо «державно-громадського» або «умовно державного» контролю з широкою сферою участі недержавних інституцій (наприклад, роботи О. Верхогляд, Ю. Романовської, О. Романовського, С. Курбатова, О. Баєвої та інших).

Варто підтримати О. Баєву в тому, що «система вищої освіти США побудована на фундаменті вільної та мобільної координації освітніх організацій» [3].

Федеральний уряд США не має права встановлювати загальнодержавну систему освіти, у т. ч. й вищої, визначати навчальні програми, плани для освітніх закладів (поправка 10 до Конституції США). Відповідні питання – це прерогатива влади штату чи округу. Фактично процес передачі функцій управління, а також контролю на місцевий рівень завершено в 1972 році, з моменту, коли уряд США прийняв остаточне рішення про припинення надання нецільових коштів вищим навчальним закладам [4].

Варто зазначити, що роль відповідних недержавних об'єднань є досить значною в управлінні вищою освітою у США. Їх

називають «другою силою», яка поряд із «першою силою» (міністр освіти й інші посадові особи Міністерства, які здійснюють керівництво департаментами Міністерства, президенти й ректори вищих навчальних закладів») формує «інституціональну та державну політику вищої освіти США» [25].

Фактично суб'єктами контролю є загальнодержавні органи (федеральні органи) у мінімально-необхідному обсязі, регіональні органи влади, недержавні формування (регіональні, фахові), керівництво самих вищих навчальних закладів (як суб'єкти попереднього етапу – самоконтролю – контролю з боку держави й недержавних утворень).

Варто одразу зазначити, що контроль у сфері вищої освіти у США характеризується певною специфікою щодо окремих штатів з урахуванням моделей відносин «влада штату – університет» в відрізняється різним характером у межах діапазону – від суворого тотального контролю (високого рівня) до позиційного вузькоспеціалізованого, узагальненого (незначного рівня).

У цьому аспекті варто зазначити, що класифікація типів взаємовідносин ЗВО та регіональної влади, запропонована Е. Макгіннесом, заслуговує на увагу, що може бути підґрунтям і для виділення моделей контрольних відносин ЗВО (у сучасному трактуванні ототожнено із ЗВО) та регіональної влади у сфері вищої освіти [5]. Система фінансування вищої освіти в США характеризується високою вартістю навчання порівняно з іншими розвиненими країнами, що насамперед визначається децентралізованим характером системи освіти: переважанням приватних навчальних закладів над державними.

Саме тому роль державних органів обмежена формуванням і реалізацією програм фінансування, а також контролем над дотриманням законодавчих норм.

Проте, незважаючи на високий рівень розвитку й ефективності навчання, натеper освітня галузь має чимало невирішених проблем. Зокрема, залишається відносно низькою якість підготовки в багатьох ЗВО країни, особливо державних. Серйозною проблемою є доступність вищої освіти через її високу вартість.

Цікавим для України є досвід Канади, оскільки ця країна позиціонується як одна з найбільш відомих значним досвідом викладання та характеризується якісними науковими дослідженнями, підготовкою висококваліфікованих працівників і наданням їм практичних навиків. Дослідження освітніх процесів Канади обґрунтовано та розкрито в працях вітчизняних і закордонних учених. Зокрема, В. Веайсто розкривав можливість полікультурної освіти, Р. Гуревич досліджував проблеми та реалії вищої освіти в Канаді [23].

У цьому напрямі вивчала проблеми й Л. Карпінська [6], яка в працях розкривала сучасну

систему вищої освіти Канади. На значну увагу заслуговують праці вітчизняної науковиці В. Руснак [7], яка розкривала процес підготовки педагогічних кадрів у Канаді на сучасному етапі. Відмітимо, що освітні послуги в Канаді переважно забезпечуються державними навчальними закладами. Реалізація таких послуг має поступовий характер: від нижчого рівня (дошкільна освіта) і до вищого рівня (вища освіта). Якщо порівнювати зі Сполученими Штатами, то там значну частину навчальних закладів становлять приватні коледжі та університети. У Канаді інша ситуація, і серед сотні університетів приватних буде менше ніж три десятки.

Досліджуючи нормативно-правове забезпечення управлінського апарату, відмітимо, що в Канадських університетах найвищою управлінською структурою вважається Наглядова рада, до складу якої можуть входити не тільки викладачі, а й студенти. Виходячи з дослідження нормативно-правового забезпечення, відмітимо, що в основному Наглядова рада розглядає питання фінансування університету, а також за рекомендацією ректора має право за погодженням ректора звільняти працівників.

Забезпечення «фінансування канадських університетів здійснюється з різних джерел, проте на початок 90-х рр. минулого ст. державне асигнування становило майже 85%», стверджує Г. Козлакова [8]. Одним із базових документів, які забезпечують право на освіту, є Канадійська хартія прав і свобод, у якій зазначено, що громадяни Канади, чию першу мову вивчили та досі розуміють, – це населення англійської чи французької мовної меншини провінції, у якій вони проживають, або які отримали навчання в початковій школі в Канаді англійською або французькою мовами та проживають у провінції, де мовою, якою вони отримали цю інструкцію, є мова населення англійської чи французької мовної меншини провінції, мають право, щоб їхні діти отримували навчання в початковій і середній школі цією мовою в цій провінції.

Н. Микитенко в авторефераті доводить, що «у канадській моделі навчання центральне місце посідає студент. Увесь навчальний процес зорієнтований на його потреби та інтереси і на забезпечення належного зворотного зв'язку у системі «викладач – студент» (форми оцінювання роботи викладача, які заповнюються студентами, опитування щодо задоволеності студентів навчальним процесом) [9]». Тобто всі зусилля науково-педагогічного персоналу націлені на максимальне задоволення потреб студента та надання йому максимально можливих якісних освітніх послуг.

Вищу освіту в Канаді можна отримати в коледжах або університетах. Загальну систему освіти Канади систематизовано у вигляді таблиці 1.

Система освіти Канади

Вид освіти	Освітній рівень	Назва закладу	Вік особи
Необов'язкова	Дошкільна освіта	Дитячий садок	Від 3–6 років
Обов'язкова	Школа	Початкова освіта з 1–6 класи. Середня школа – 7–12 класів	Від 6–12 років, від 13–18 років
Необов'язкова	Вища освіта	Коледж, університет (бакалавр), університет (магістр), докторантура	Від 18–20 років, від 18–21 років, від 21–22 років, вік необмежений

Доцільно відмітити тісний взаємозв'язок системи освіти й ринку праці. Така залежність спостерігається не тільки в Канаді, а й в інших країнах світу. Зміни в програмі та впровадження нових напрямів відбуваються часто й мобільно.

Отже, у Канаді надання освітніх послуг характеризується високим рівнем вимог як до виробника освітніх послуг, що характеризується якістю освітніх послуг, так і для споживача, що характеризується його високим рівнем фінансового забезпечення.

Наступною країною, у якої можна почерпнути позитивний досвід освітніх послуг, є Ізраїль. Він вважається передовою країною світу за розвитком освіти, тому ґрунтовне вивчення господарської діяльності та перейняття позитивного досвіду вказаної країни буде актуальним для сучасної української освіти.

Щороку Ізраїль виділяє на потреби освіти 10% ВВП країни, що в кілька разів перевищує подібні витрати в Україні [11]. Освіта в Ізраїлі регулюється низкою законів: «Про обов'язкову освіту» 1949 р. з подальшими поправками, «Про державну освіту» 1953 р., «Про особливу освіту» 1988 р.

Варто відмітити особливість отримання освітніх послуг в Ізраїлі, що пов'язана з використанням спеціальних програм, серед яких, наприклад, Masa Israel. Проект MASA – це асоціація, яка фінансує й підтримує довгострокові програми в Ізраїлі. А набором учасників і їх приїздом до Ізраїлю займаються різні навчальні заклади. Проект пропонує не тільки академічні, а й інші види програм – волонтерські, релігійні, туристичні, різні види стажувань [29].

Отже, забезпечення навчального процесу в ізраїльському ЗВО здійснюється самостійно студентом. Система надання освітніх послуг в Ізраїлі влаштована за прикладом західної, якщо точніше, за прикладом англосаксонської. При цьому відмітимо, що Ізраїль є учасником програми TEMPUS (програма співробітництва у сфері вищої освіти між навчальними закладами ЄС і країн-партнерів), але не включений у Болонський процес: на форумах Болонського процесу Ізраїль значиться як країна-спостерігач і впроваджує європейські стандарти на свій розсуд. Це може ускладнювати оцінку ізраїльського диплома західними експертами: кількість набраних студентом балів може відрізнятися від норм, установлених у Європі. Однак освіта в університетах Ізраїлю вважається престижною.

Крім того, підтверджуючи дослідження Г. Чекаловської, можемо стверджувати, що в різних країнах світу можна спостерігати фінансову підтримку студента, у якого виникла така потреба. Фінансова підтримка забезпечується різними способами: отримання пільгового освітнього кредиту (Великобританія, Австрія), за рахунок грантів (США, Німеччина, Франція, Україна), субсидії на житло в період навчання на денній формі (Великобританія).

Досліджуючи зарубіжний досвід господарської діяльності ЗВО, доцільно розкрити організацію роботи вищих закладів освіти, зокрема досвід Китаю.

Вітчизняними вченими вже здійснені спроби дослідити освітні процеси в Китаї. Зокрема, різні аспекти цієї проблеми останніми роками досліджували Н. Боревська (управління освітою в Китаї), Н. Пазюра (особливості розвитку професійно-технічної освіти в Китаї в останній чверті ХХ ст.), Ду Яньнянь (розвиток вищої педагогічної освіти в Китаї) та інші. Проте сьогодні достатньої уваги не приділено дослідженню господарської діяльності в китайських ЗВО.

Головна особливість китайського освіти – її вік: перші «шуюани» (академії) з'явилися там майже півтори тисячі років тому. Зараз система освіти КНР (Китайської Народної Республіки) суттєво видозмінилася, наблизилася до європейської та представлена коледжами, університетами й вищими школами.

Освітні послуги у ЗВО передбачені для трьох ступенів: перший (від чотирьох до п'яти років) завершується присвоєнням ступеня бакалавра, другий (від двох до трьох років) дає шанс стати магістром, здолавши третю сходику, можна отримати науковий ступінь – доктор наук.

Загалом на модернізацію змісту педагогічної освіти в Китаї впливають політичні, економічні, культурні реформи, а також уведення нових технологій у навчальний процес. Зміст вищої педагогічної освіти в Китаї модернізується відповідно до розвитку науки й техніки та світових тенденцій розвитку освіти. Це проявлялося в появі нових предметів (інформатика, мережева англійська мова, кіно й телесценаристика, сучасний менеджмент, сучасна світова економіка та політологія, основи комп'ютерного дизайну, програмування на комп'ютері тощо), нових спеціальностей (учитель інформатики, економіки тощо), модернізації навчальних планів і програм тощо.

Поряд із позитивними тенденціями в розвитку вищої педагогічної освіти в Китаї існують і негативні, серед них – надмірна ідеологічна спрямованість (заполітизованість) навчального процесу в закладах, що готують педагогів; нерівномірне розташування педагогічних ЗВО по країні; відставання педагогічних ЗВО від технічних за матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу. Проте позитивні тенденції переважають, і тому можна стверджувати, що процес модернізації педагогічної освіти в КНР набирає нових обертів освіти, що постійно розвивається.

Загалом, досліджуючи правове регулювання господарської діяльності ЗВО, доцільно відмітити проблеми, які перешкоджають застосування світового досвіду, а саме: різноплановість сформованих освітніх процесів та умов, у яких вони здійснюються; адаптація однієї освітньої системи до іншої чи її складників може спричинити неможливість її практичного застосування в межах чинного нормативно-правового поля; неприйняття державними, урядовими чи освітніми органами процесу імплементації освітніх інновацій і самих інновацій; відсутність кадрового забезпечення, яке б давало можливість практичного впровадження інноваційних процесів; відсутність фактичних єдиних стандартів освітніх процесів між Україною, Ізраїлем, Канадою, США та іншими країнами – передовими в галузі освіти.

Разом із тим, провівши дослідження правового регулювання господарської діяльності ЗВО в розрізі передових освітніх систем, відмітимо такі основні складники, які, на нашу думку, доцільно було б імплементувати в межах України: вартість освітніх послуг повинна бути досить високою, що стосується як держави (високий рівень питомої ваги витрат ВВП на освіту), так і самих навчальних закладів (висока вартість навчання на ринку освітніх послуг); можливість самостійно обирати навчальні курси в межах отримання навчальної спеціалізації з урахуванням її особливостей, пропонованих обов'язкових і вибіркових дисциплін, а також мінімальної кількості годин, що вивчається студентами в межах тижневого навантаження; центральне місце в освітніх процесах повинен посідати студент, який здійснює оплату освітніх послуг і бажає отримати їх якісно; спрямованість господарської діяльності на високий рівень виконання господарських функцій ЗВО, що реалізується у вигляді наявних ефективних, дослідних і взаємоузгоджених процесів управління ЗВО, що базується на контрольованій державою основі; узгодженість нормативно-правових актів, які спрямовані на чіткий розподіл фінансових ресурсів у межах державних і приватних ЗВО, що спрямоване на покращення господарської діяльності й підвищення якості освітніх послуг; застосування інновацій у процесі господарської

діяльності, спрямованих на необхідність залучення представників освіти та влади до обговорення й вирішення поточних питань; залучення молоді та студентства до виявлення, обговорення й унесення пропозицій у межах освітнього процесу.

Сукупність усіх указаних імплементаційних процесів, визначених на основі вивчення міжнародного досвіду, має забезпечувати формування єдиного інноваційного процесу, який спрямований на покращення господарської діяльності ЗВО. Причому імплементація й удосконалення господарської діяльності має відбуватися водночас на кількох рівнях: державному – забезпечення врегулювання і стандартизації єдиних державних стандартів освітніх послуг; місцевому (регіональному) – забезпечення належного рівня автономії ЗВО та її конкурентоспроможності освітніх послуг у межах ринку та регіону; локальному (у межах ЗВО) – забезпеченість матеріально-технічною базою, наявність кваліфікованого освітнього рівня персоналу ЗВО, спрямованого на максимізацію покращення освітніх процесів і підвищення якості освітніх послуг.

Підсумовуючи вищесказане, ми сформуваємо основні складники, які підвищують рівень освіти у світі (рис. 1).

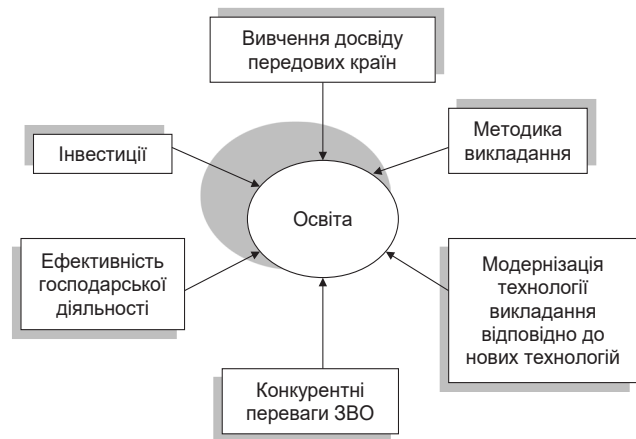

Рис. 1. Основні складники, що забезпечують підвищення рівня освіти

У процесі вивчення проблем використання світового досвіду правового регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти можна дійти висновку, що надання якісних послуг у сфері освітньої діяльності можна забезпечити такими складниками, як вивчення та застосування передового досвіду країн, які входять у десятку найкращих; забезпечення ефективної методики викладання; модернізація відповідно до нових технологій з урахуванням інноваційного забезпечення; забезпечення конкурентних переваг одного ЗВО над іншими й отримання високого рейтингу серед ЗВО, у тому числі досягнення ефективності здійснення господарської діяльності та наявності інвестиційних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта і Болонський процес : навчально-методичний посібник / автори-укладачі: А.М. Ільченко, С.В. Шейко С.В. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. 316 с
2. Оргинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
3. Баєва О.В. Державно-громадське управління якістю вищої освіти: досвід США. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2010. № 2. С. 5–9.
4. Джонстоун Д.Б. Система образования в США: структура, руководство, финансирование. *Университетское управление: практика и анализ*. 2003. № 5–6 (28). С. 92–102.
5. Макгиннес Э. Финансовый менеджмент в сфере высшего образования: сравнительное исследование взаимоотношений вузов и штатов в США / пер. с англ. Центр ОЭСР. Москва : ВШЭ, 2005. 344 с.
6. Карпинська Л.О. Сучасна система вищої освіти Канади. *Наук. вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського* : збірник наукових праць. Одеса, 2004. Вип. 3–4. С. 62–70.
7. Руснак І. Підготовка педагогічних кадрів у Канаді на сучасному етапі. *Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти* : матеріали Міжнар. наук.-меод. конф., 1–2 квітня / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2004. С. 62–64.
8. Козлакова Г. Вища освіта в Канаді: деякі враження про університети Оттави і Торонто. *Вища освіта України*. 2011. №1. С. 114–119.
9. Микитенко Н. О. Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2006. С. 104.
10. Світова база даних ТВЕТ – Профілі країни. URL: <https://unevoc.unesco.org/go.php?q=World+TVET+Database&ct=HUN>.
11. Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу : монографія. Вінниця : Нова книга, 2012. 504 с.
12. Савіщенко В.М. Адміністративно-правове забезпечення освіти та науки в Україні : монографія. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра, 2015. 372 с.
13. Угода між Урядом Держави Ізраїль та Кабінетом Міністрів України про тимчасове працевлаштування українських працівників в окремих галузях на ринку праці Держави Ізраїль (чинна з 05.12.2016). URL: <https://israel.mfa.gov.ua/ua/ukraine-il/legal-acts>.
14. Угода про співробітництво у галузі освіти між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль від 09.04.2000. URL: <https://israel.mfa.gov.ua/ua/ukraine-il/legal-acts>.
15. Чекаловська Г.З. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти. Якість освіти і методики викладання у вищій школі. URL: <http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2012/v1/1-01270.pdf>.
16. Шаповал Р.В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право». Харків, 2011. 36 с.
17. Шаталова Л.М. Особливості фінансово-господарської діяльності вищих навчальних закладів України. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/16785/%CB>.
18. Шевченко С.О. Механізм державного та громадського управління якістю вищої освіти: зарубіжний досвід. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2007. № 3. С. 171–176.
19. Шкільна освіта в Ізраїлі. URL: <https://migrant.biz.ua/izrail/navchannya-il/shkola-v-izraili.ht>.
20. Милованов. Т. О нашем месте в мире. URL: <https://ru.osvita.ua/blogs/65072/>.
21. Парашенко Л., Бергамотова И. О некоммерческом статусе учебных заведений. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reform/53613/>.
22. Israel Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://mfa.gov.il/MFA/Pages/default.aspx> ; Вища освіта й університети Ізраїлю <https://news.eurabota.ua/uk/israel/education/vyshcha-osvita-y-universytety-izrayilyu/>.
23. Гуревич Р. Вища освіта в Канаді: проблеми та реалії. *Вища освіта України*. 2006. № 4. С. 87–91.
24. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
25. Исследовательские университеты: американская модель / под ред. В.Б. Супян. Москва : Магистр, 2009.
26. Інноваційні дослідницькі університети як чинних модернізації освітньо-наукової сфери та розбудови суспільства знань. URL: <http://www.nis.gov.ua/articles/1427/>.
27. Куцурубова-Шевченко О.В. Господарсько-правові проблеми функціонування державних вищих навчальних закладів. *Економіка і право*. 2009. № 1. С. 81–85.
28. Кучеренко Д.Г., Мартинюк О.В. Стратегія розвитку освітніх систем країн світу : монографія. Київ : ІПК ДСЗС, 2011. 312 с.
29. Немировская Л.А. Новые репатрианты в системе непрерывного образования взрослых в Израиле. URL: <https://i121.petsru.ru/journal/article.php?id=2367ml>.